

İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ÇOK BOYUTLU KİMLİĞİ

* Neşe Erkelli KIZIL

"İletişim Özgürlüğü", uygar demokrasilerin ulaşmak istedikleri bir ütopyik amaç olmanın ötesinde, diğer özgürlüklerin aracı olması nedeniyle de toplumsal yaşamda önemi yadsınamaz bir kimliğe sahiptir. Kişisel, ulusal ve uluslararası bazda insanlık deneyimleri ve bilimadamları ve bazı devlet adamlarının bilinçli ve bilge katkılarıyla geliştirilip kotarılan bu özgürlük ve aynı koşut çizgide bu özgürlüğe yoğun saygı duyulmasının gerektiği bilinci artık yerleşik bir görünüm kazanmıştır. Bilimsel eserler, bu özgürlüğün bilgilenmenin temel koşulu olduğundan bahsederken, uluslararası antlaşmalar da göstermektedir ki uluslararası ilişkilerin korunup kollanmasında bu özgürlüğün yeri ve değeri büyüktür.

1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden başlayarak, 1950 İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi, 1966 Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Avrupa Konseyi'nin 1981 tarihli "Demokrasiye Karşı Bir Tehdit Olarak Hoşgörüsüzlüğe İlişkin", 1982 tarihli "Anlatım ve Bilgi Özgürlüğü" bildirgeleri, Birleşmiş Milletleri'nin kabul ettiği "Yeni Ekonomik Düzen Programı" gibi çalışmalar; ifade ve

---

* Öğretim Görevlisi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi.

düşünce özgürlüğü, bilgi edinme, doğru bilgi akışının hızlandırılması gibi konuları demokratik sistemlerin bir gereği olarak değerlendirdiği içindir ki uluslararası kuruluşlarda yer ve söz hakkı sahibi olabilmenin temel koşulu bu özgürlüğe saygı duymaktan geçmektedir. Birleşmiş Milletler, konunun ciddiyetine binaen bir takım tedbirler almak gerektiğini düşünerek, özgür dolaşan haber ve enformasyonun yanlış yönlere çekilmesini önlemek amacıyla UNESCO'yu görevlendirmiştir.

UNESCO tarafından 1978'de yayımlanan "*Kitle İletişim Araçlarının, Basın ve Uluslararası Anlayışın Güçlendirilmesine, İnsan Haklarının Yaygınlaştırılmasına ve Irkçılık, Irk Ayrımı ve Savaş Kışkırtıcılığına Karşı Çıkmasına Katkısına İlişkin Temel İlkeler Bildirgesi*" iletişim özgürlüğünü özgün ve çağdaş olarak yorumlayarak onu "bilgilenme özgürlüğü" mertebesine çıkarmaktadır.² Kültürel, ekonomik, sosyal her türlü gelişimin kaynağı, toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması ve insani değer yargılarında doruğa ulaşılmasının yolu iletişim özgürlüğüne ve iletişimin etik ilkelerine gereken önemi vermekten geçer. Teke tek insan ilişkilerinde olduğu kadar, uluslararası ilişkilerin perçinlenmesinde iletişimin siyasal ve sosyal etkilerini dile getiren araştırmacılarından bir bölümü kitle haberleşme araçlarıyla gündeme gelen uluslararası iletişimin geleneksel rolünü üç başlık altında değerlendirirler. Öncelikle uluslararası uyuşmazlıklarda oynadığı arabulucuk rolü iletişim araçlarının uluslararası platformdaki ilk temel işlevidir. Sonra sırasıyla iletişim araçlarının ikna, propaganda ve tanıtım işlevi, daha sonra

¹ Erman - Özek, Açıklamalı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat, Kule Kitapları, 3. Basım, İstanbul, 1991, s. 21.

² Erman - Özek, a.g.e., s. 21 - 22.

da drammatizasyon işlevinden söz edilebilir. Bu sonucusu, açıklamak gerekirse törenleri ve benzeri kutlama ve anma günlerini canlı bir kimlikle tüm dünyanın gözleri önüne serme olarak ifade edilebilir³

İletişim özgürlüğünü çıkar ilişkileri doğrultusunda savsaklayanlar her zaman olmuştur. Gazeteci kimlik ve sorumluluğu taşımayan bazen çok ucuz da olsa çıkar ilişkileri peşinden koşan, gerçekleri saptıran, kamuoyunun yanılmasına neden olan gazeteciler hukuk devleti ve demokrasi için tehlike yaratırlar. İktidarda bulunanlar tarih içinde her zaman gizlilikten yarar ummuşlar, sansürün çeşitli biçimlerde hortlamasına zemin hazırlamışlardır. Basının varoluş amacı olan haber verme ve kamuoyu oluşturma çabası siyasi yetke (otorite) ile her zaman karşı karşıya gelmek zorunda kalmıştır.⁴

Sansür, oto sansür, dolaylı sansür gibi iletişim özgürlüğünün baş düşmanlarını kısaca tanımladıktan ve can alıcı örneklerle zararlarını izaha çalıştıktan sonra; bilgilenmenin iletişim özgürlüğü kavramındaki yeri ve önemi üzerinde duracağız.

Hepimizin bildiği gibi sansür, yazılı basın sözkonusu olduğunda yayın öncesi devlet otoritesi tarafından yapılan denetim anlamına gelir. Ancak kitle iletişim araçlarını yani yazılı - görsel - işitsel basın ve sinemayı birlikte düşündüğümüzde Güran'ın tanımı sansüre en iyi şekilde

---

³ Mahmut Oktay, Kitle İletişim Araçlarının Uluslararası Sorumluluğu ve İletişim Ahlak Kuralları, Doktora Tezi, İstanbul, 1990, s. 69'dan naklen Elihu Katz, Daniel Dayan ve Pierre Motyl, "Television Diplomacy; Sadat in Jerusalem", bk. George Gerbner ve Marsha Siefert (Ed.) World Communications - A Handbook, (Longman Inc. NewYork, London, 1984). ss. 130 - 131.

⁴ Suat Gezgin, "Basın ve Özgürlük", Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, 11, Ankara, 1996, s. 377 - 378.

ifade etmektedir. Buna göre "sansür, bir fikir ve düşüncenin herhangi bir araçla açıklanmasından önceki evrede, yetkili kılınan kamu makamlarınca içeriği yönünden denetimine ve müsaadesine tabi tutulması şeklindeki en ağır sınırlamadır. Sansür, İdare Makamlarının, belli bir ifade hareketine "ruhsat" verip vermemesi; fikir ve düşüncelerin açıklanmasının ya da açıklanmamasının İdare'nin takdirine ve ruhsatına bırakılmasıdır. Sansür, İdare'ye, açıklama hareketini yasaklamasından, içeriğinin kendisinin izin verdiği, uygun gördüğü hale getirilmesini, değiştirilmesine kadar uzanan "tasarruf" yetkisini tanıyan bir ön sınırlamadır. Sansür, düşüncenin, Kamu'ya ancak sansür makamının onayladığı içeriğiyle ve ölçüde duyurulmasını, Kamu'nun da ancak bu koşullarla duymasını sağlayan ağır bir sınırlamadır."⁵

A.B.D.'nde sansürcü zihniyeti reddeden A.B.D. Yüksek Mahkemesi, "Hair" müzikalini oynamak isteyen tiyatro grubuna Belediye'nin kendisine ait salonu vermeyi reddetmesi işlemini "sansür" olarak değerlendirmiş ve verdiği özgürlükçü karar sansürcü zihniyete iyi bir ders olmuştur.

"Özgür bir toplum, Anayasanın tanıdığı ifade hürriyetinin sağladığı hakları kötüye kullananları, yasaları çiğnedikten sonra cezalandırmayı, bu kimselerin ve bu hakkı kullanan herkesin sesini çıkmadan önce boğmak gibi bir tutuma tercih eder. Bir kimsenin ne gibi sözler söyleyeceğini önceden bilmek her zaman zor olduktan başka, Anayasanın yasal saydığı ve saymadığı ifade

---

⁵ Sait Güran, "Fikir ve Düşünceleri Açıklama Aracı Olarak Sinema Filmleri ve Sansür", İ.Ü. Hukuk Fakültesi İd. Huk. ve İlimleri Enst., Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojumu (25 Mayıs 1978) Raporlar ve Tartışmalar, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980, s. 11.

hareketi arasındaki çizgi çoğunlukla öyle ince bir çizgidir ki, bunun çizimi için sansürü serbest bırakmanın taşıdığı tehlikeler dehşet vericidir.”⁶

Oto - sansür kavramı da sansüre çok yakın olmasa da iletişim özgürlüğünü zedeleyen bir kavramdır. Burada artık yasakçı otorite yani yönetimden gelen sınırlamalar sözkonusu değildir ama yazar ya da yayıncı birşeylerden korkarak ya da çekinerek ifade etmek istediği gerçekleri ya eksik söylemekte ya da hiç söylememeyi yeğlemektedir. Bildiklerini toplumdaki saklama biçiminde gerçekleşen bu olgu, savaş, isyan, kargaşa, ağır ekonomik bunalım dönemlerinde bazı yazarların ya da yayıncıların gerçekleri örtbas etme, üstü kapalı ya da hiç yazmamaları biçiminde gelişir. Kısa bir zaman dili için bazı ufak tefek yararları olduğu söylenebilirse de uzun süreçte gerçeklerin bilinmemesi, kişilerin yanlış hareket etmelerine, olayların yanlış seyretmesine ve oluşturulmak istenen yarardan çok daha büyük toplumsal zararlara neden olabilir. Yine A.B.D.'nde örnek vermek gerekirse Vietnam Savaşı sırasında A.B.D. vatandaşlarından gizlenen gerçeklerin sonradan yol açtığı toplumsal sıkıntılar ve uygulanan yanlış savaş stratejileri buna iyi birer örnektir. Savaş politikasını motamot destekleyen, objektif olmayan, muhalif hiçbir görüşe yer vermeyen basın, savaş karşıtı bir başkan adayı gündeme gelince objektif olmaya başlamış, oto -sansür bir kenara bırakılarak gerçekler su yüzüne çıkmıştır.⁷

Anayasa ve kanunlarda çeşitli düşüncelerin bildirilmesine ilişkin sınır ve yasaklar varsa, bu da açık

---

⁶ Güran, a.g.m., s. 11 - 12.

⁷ Yasemin G. İnceoğlu, A.B.D.'nde Medya, İstanbul, 1994, Der Yanları, s. 116 - 117.

olmasa bile “dolaylı sansür” olarak nitelendirilebilir.⁸ “Acaba bir suç işliyor muyum” korkusuyla düşündüklerini ifadede çekingenlik duyan insanların var olduğu bir toplumun tam anlamıyla özgür olduğunu söylemek imkanı yoktur.

Ülkemizde bugün bazı yayın kuruluşları oto-sansürün bir başka türüsünü gerçekleştirerek, basın ayıbı içine girmektedirler. Basında yönetim kadrosunda olanların, patron, siyasetçi, işadamlarıyla çıkar birlikteliğine düşerek, fikir işçisi gazeteciler üzerinde kurmak istedikleri baskı çıkar birlikteliğini bozabilecek nitelikteki haber ve yazıların yayınlanmaması talimatı doğrultusunda gerçekleşir. Habercilikteki objektiflik ve dürüstlük, halkın doğru haber alma özgürlüğüyle taban tabana zıt bu anlayış gazetecinin doğru haber verme özgürlüğünü de ortadan kaldırdığı için korkutucu ve bir o kadar da tehlikelidir. Çıkar birlikteliği bazen farklı ve yapay bir basın politikasını da gündeme getirebilir. Şöyle ki çıkarlara, menfaat odaklarına uygun hayali, düşsel haberler, sahte övgüler, sahte diplomalar kadar tehlikeli sansürün bir başka boyutudur.⁹

İletişim teknolojilerinin hızla geliştiği çağımızda, basın özgürlüğü ekonomik güçlerin güdümüne geçmiştir. Bunu “bilgi elitizmi” biçiminde değerlendiren Özek, kitle iletişiminin artık büyük yatırımlar gerektirdiğini söylemekte, haber akışının sermaye tarafından yönlendirildiğini açıklamaktadır. Çok uluslu şirketler biçiminde büyüyen sermaye odakları haber akışını yönlendirmede tek ve çok etkili bir konuma gelmişlerdir. Haber ajanslarının, uydu yayın araçlarının, haberleşme araçlarının, dağıtım

---

⁸ Gezgın, a.g.m. s. 378.

⁹ Ergun Kaftancı, “Basın ve Sansür”, Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, 11, Ankara, 1996, s. 379 - 380.

sistemlerinin ve benzerlerinin siyasal ve ekonomik yönelişi malî güçlerin otoritesi altında olması, tabiatıyla, tek yanlı, kültürel yabancılaşma yaratan, tutucu, yanlı bir haberleşme sürecinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Özgür ve gerçek bilgiye ulaşmak artık öyle sanıldığı kadar kolay değildir. Totaliter ve sözde demokrasilerde, siyasal iktidarlar, bilgi edinme olayının tek yanlı / saptırılmış kimliğinden medet umarlar. Böylece bir "*bilgi edinme elitizmi*" yaratıldığını tekrarlamak mümkündür.¹⁰

Günümüzde iletişim özgürlüğü denen kavramı eski kalıplarından çıkarıp çok yönlü ifade etme gereği vardır. Aksi taktirde özgürlük olarak nitelendirilenlerin yoğun bir sınırlamalar tarlasında açan tek tük özgürlük çiçeklerinden farkı kalmaz. O halde hangi ilkeler, Anayasal ve yasal düzenlemeler yoluyla benimsendiğinde iletişim özgürlüğüne saygılı demokratik bir hukuk devletinden bahsedilebilir, bunu açıklamaya çalışalım.

Kişilere, kendileriyle ilgili her konuda seçme hakkı verilmesi demokrasi anlayışının temelini teşkil eder. Seçebilmek için bilgili olmak, olup bitenden doğru haber almış olmak ve bilgileri hazmetmiş, karşılaştırma yapacak düzeye gelmiş olmak gerekir. Kaliteli ve yaygın eğitimin ve kitle haberleşme araçlarının kişinin eğitiminde ve seçmen olarak kimliğinde etkisi büyüktür. Demokrasi derken seçimleri yalnızca milletvekili seçimi bağlamında değerlendirmek doğru olmaz. İl Özel İdaresi , belediye, köy gibi yerel yönetim seçimlerinden, sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerini seçmeye kadar uzanan süreçte, parti ve sendika üyelerinin seçimine kadar bütün tercihlerde demokratik kurallara azami riayet , özgürlükçü toplumun bir

---

¹⁰ Çetin Özek, Türk Basınının Beş Sorunu, Basın Konseyi Yayınları : 2, İstanbul, 1989, s. 15.

göstergesidir. O halde birbirleriyle çok bağlantılı olan demokrasi ve basın özgürlüğü kavramları siyasi ve kamusal yaşamda yerli yerine oturtulmalıdır.

Sosyal devlet anlayışı, siyasal iktidarları belli sorumluluklar altına sokmuştur. Devlet artık kişilerin sosyal ve ekonomik beklentilerini gidermek anlamında verici ve yapıcı olmak durumundadır. Sadece siyaset, kamu hizmeti ve kolluk göreviyle iştigal eden devlet zihniyeti artık gerilerde kalmıştır. 1982 Anayasa'mızın 28/3 maddesi : *"Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır"* derken kastedilen bu olduğu gibi Devletin temel amaç ve görevlerinin belirtildiği Anayasanın 5. maddesi, *"Devletin temel amaç ve görevleri" "kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktadır"* demektedir.¹¹

O halde devlet basında çok sesliliği sağlayacak tedbirleri almak zorundadır. Basına yatırım imkanı konusunda fırsat eşitliği sağlanması devletin aslî görevidir. Yansız davranması her ne kadar zor olsa da devlet bu görevi başarmak zorundadır.

*"Basın kuruluşlarına ve basılmış eserlere el koymak, faaliyetten yasaklamak, dağıtımını önlemek / sınırlamak türünden olanakları öngören yasal düzenlemeler, yatırım güvencesini ortadan kaldıracığı için, basın özgürlüğüne aykırı düzenlemelerdir."*¹²

---

¹¹ 1995 Değişiklikleriyle 2709 s. T.C. Anayasası, Alfa Yay., İstanbul, 1995, s. 20 - 7.

¹² Özek, a.g.m., s. 15.

Basın özgürlüğünü sağlayacak tedbirler arasında tekelleşmenin engellenmesini sağlayacak olan ve ilan verenlerin etkinliğini önleyecek yasalara da yer vermek gerekir. Basın çalışanına iş güvencesi sağlanması, iktidara ve işverene karşı korunması da aynı konuda bir önlem olarak düşünülebilir. Yönetmelikle yaygın yasağı koymak da totaliter zihniyetin ürünü yoz bir anlayıştır.

Çağdaş anlamda bir sınırlama, idarenin geniş takdir yetkisi ve yorumuna bırakılamaz. "Yönetmelikle yayını / dağıtımını önlemek, yaygın yasağı koymak, haber kaynaklarını kapatmak, haberin doğruluğunu ve millî / ulusal çıkarlara uygunluğunu saptamak, basılmış eserlerin dağıtım ve satışını sınırlayabilmek gibi konulardaki yönetmelikle yetki ve denetim olanakları, **çağdaş anlamda sansür sayılmak gerekir**. Yönetmelikle yetkinin belirtilen türden olanaklarla donatıldığı yasal düzenleme, kesinlikle basın özgürlüğü kavramıyla bağdaşmaz.¹³

Günüşiğında yönetim, şeffaf yönetim kavramları çağdaş dünyanın isteklerini göstermek açısından ilgi çekicidir. Hatta Amerika Birleşik Devletleri'nde bu adı taşıyan bir de yasa vardır. "Government In The Sunshine Act" olarak adlandırılan bu yasa, yasasına böylesine romantik bir isim verecek kadar hukuku seven ve ona saygı duyan bir toplumun Kongresi'nin ürünüdür.¹⁴

Günüşiğında Yönetim olgusunun gerçekleşebilmesi üç temel olguya bağlıdır. Bunlardan birincisi İdare'nin karar alma mekanizmasının, tıpkı yargı yerleri örneğindeki gibi, önceden belli bir "usul"e bağlanmasıdır. İkinci ve konumuz açısından çok önemli bir diğer unsur; "bilgi edinme

¹³ Özek, a.g.m., s. 15.

¹⁴ İl Han Özey, Günüşiğında Yönetim, Alfa Yay., I. Basım, İstanbul, 1986, s. 5. Dipnot 8.

özgürlüğü"dür. Üçüncüsü ise, İdare'nin karar almak üzere yaptığı toplantıların, isteyenin "yetkili olarak"katılmaya hakkı bulunduğu şekilde "aleni" yani açık olmasıdır.¹⁵

Görüldüğü üzere günışığına ulaşmanın yolu, bilgilenmeden geçmektedir. Bilgilenmeyi yasal yollarla koruyan devletler, bunun önemini zamanında anlamış, kişi hak ve özgürlüklerine saygılı toplumlardır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 23 Mayıs 1950'de tekrar yürürlüğe konan Avusturya İdarî Usul Kanunu, resmi belgelerin suretlerini ya da bunların bir kısmının incelenmesi imkanını ilgililere eşit biçimde tanıyarak, özgürlükçü anlayışa örnek teşkil etmiştir. 1946 tarihli A.B.D. "Yönetmelik Yöntem Yasası" özgürlüklere öncü olan bir yasa kimliğindeyken 1966'da çıkarılan "Freedom of Information Act" (Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası) diğerinin bir tamamlayıcısı olarak özgürlükler için hazırlanan yasal zemini güçlendirmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti İdari Usul Yasası da "Dosyaların Katılanlar Tarafından İncelenmesi" kenar başlığıyla bilgi edinme ihtiyacının sistem için ne kadar önemli olduğunu ortaya koyan bir belge olarak önem taşımaktadır.¹⁶

Görüldüğü üzere Özgür Dünya Devletleri bilgilenmenin değerini kavradıkları için bunun yasal yollarla korunması yolunu seçmişlerdir. "(Bilgilenme Hakkı), bireyin bireysel olarak kendisiyle ilgili olmayan bilgileri dahi yönetmelik yetkiden öğrenebilmesi hakkı anlamına gelmektedir." İsveç ve onu takiben diğer İskandinav ülkeleri bilgilenmeye anayasal önem bahşetmişlerdir. İsveç'te bu hak 1766'dan beri anayasal anlamda korunmaktadır. Gerçek demokrasiler, bireylerden

---

¹⁵ Özay, a.g.e., s. 2 - 5.

¹⁶ Özay, a.g.e., s.3 - 5.

saklayacak birşeyleri olmadığını kabul ederler. Bilgilenmiş birey sağlıklı tercih yapabilen kimliğiyle siyasal ve demokratik katılımdaki rolünü doğru oynar. **Çağdaş anlamıyla "sansür" artık yönetsel gücün bilgilenme hakkını sınırlamaya yönelik yetkileri ve saydam demokratik düzeni engelleyen davranışları olarak gösterilir.**¹⁷

Bilgilenmede çok yönlülük ve çeşitlilik üzerinde artık yaygın şekilde durulmakta, demokrasinin çoğulcu - uzlaşmacı niteliğini yaşama geçiren etkenlerden biri olması nedeniyle bu konuya Batı Demokrasilerinde büyük önem verilmektedir. Bilgilenme, sır kavramıyla da yakından bağlantılıdır. "Sır olan öğrenilemez", "sır sahibine aittir", "devlet sırrı" türünden anlayışlar artık demode zihniyetlerin ürünü olarak düşünülmektedir. Devlet de vatandaşları için varolduğuna göre "sır" "neye" ve "kime" hizmet etmektedir? "Askeri sırlar" ve "savunma sırları" nı özel bir kategoriye yerleştirdikten sonra geriye kalan bilgilerin "sır" olma vasıfları kim ya da kimlerden nasıl, hangi gerekçelerle kaynaklanmaktadır?

İletişim özgürlüğünün önemli bir boyutunu teşkil eden "sır" kavramının açılımını yaparak konuyu değerlendirdiğimizde, sır konusuna ilişkin bazı temel prensiplere ulaşmamız mümkündür.¹⁸

Sır olamayacaklar listesinde şu konular başı çekmektedir :
"1 - Tarihsel olgular, diplomatik ilişkiler, bilimsel bilgiler sır olmaz.

---

¹⁷ Çetin Özek, "Saydam Yönetim ve Devlet Sırrı" Açık Sayfa, Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Nisan 1997, sayı : 1, s. 14.

¹⁸ Özek, "Saydam Yönetim ve Devlet Sırrı", a.g.e., s. 15'teki bilgilere kendi görüşlerimi kattım.

2 - Sırrın kitle iletişim araçlarıyla açıklanması, eğer somut tehlike yaratmıyorsa, suç sayılmaz.

3 - Bireyin kendisine ilişkin bilgi, niteliği ne olursa olsun sır olmaz."¹⁹

Yönetmel güçler, "devlet sırrı" saptamasını neye dayanarak yapmaktadırlar? Keyfi ve takdir saptamalar her zaman için kötü sonuçlar doğurabilir. Bilginin "sır" sayılmasına karar verecek olanlar kadar nitelik olarak da nelerin "devlet sırrı" kapsamında yer alabileceğini saptamakta yarar vardır.

a-Bilginin sır sayılmasının gerekçesi açık olmalıdır.

b-Devlet sırrı savunma güvencesi bağlamında öngörülmelidir.

c-Tarihsel olgular yani geçmişteki gerçekler, diplomatik ilişkiler, bilimsel bilgilerin sır olarak nitelendirilmesi olanağı yoktur.

d-Bireyi ilgilendiren hiçbir şeyin sır kabul edilerek saklanması akılcı değildir.

e-Bilgilenme hakkı üstün bir değerdir. "Devlet Sırrı" damgasını basarak bazı haberleri sansür etmek çağdaş özgürlükçü iletişim zihniyetiyle bağdaşmaz.

5-"Devlet Sırrı" kabul edilen bilgilerin de gerçekten böyle olup olmadıklarını denetlemek gerekir. Aksi takdirde "devlet sırrı" muhafazası altında, gerçekte bu kavramla hiç ilgili olmayan yönetmel fiyaskolar gizlenmiş olacaktır. Bu denetim hakiki anlamdaki bağımsız ve yansız yargı denetimi olmalıdır. "Freedom of Information Act" sayesinde devlet sırrı saptaması yargı denetimine tabi olduğu içindir ki birçok belge "sır" olmaktan çıkmış, açıklığına kavuşmuştur. A.B.D. Anayasası'nın 1. ekinde öngörülmüş olan "basın özgürlüğü güvencesi"ni "Freedom of Information Act" (FOA= Bilgi

---

¹⁹ Özek, "Saydam Yönetim ve Devlet Sırrı", s. 15.

Edinme Özgürlüğü Yasası) sağlama almaktadır. CIA raporları, Vietnam Belgeleri, Watergate olayı, yürütmenin bütün karşı gelmelerine rağmen bu yasa sayesinde açıklığa kavuşmuştur.²⁰

Saydam yönetime ilişkin örnekleri artırmak mümkündür. İsveç'teki bilginin sır olup olmadığını ombudsman denilen halk temsilcisi belirlemekte, eğer itiraz varsa, sorunu yargı yeri çözmektedir. İtalya'da yönetim, bilgiye ulaşmayı engelliyorsa, ilgili İdari Yargı'ya başvurmak hakkına sahiptir. Özgürlükçü örnekler hür dünyanın olaya bakış açısını göstermesi açısından ilgi çekicidir. Ülkemizde ise "devlet sırrı" konusunda yeterince düşünülmemiş olması ve konunun basmakalıp sözcüklerle ve subjektif kanaatlerle geçirilmiş olması düşündürücüdür. Olayın iletişim özgürlüğü boyutu, saydam devlet, açık yönetim tarafı, çocukların bile medyadan duyduğu ve güldüğü komik ve acı örnekler düşünülmürse ibret alınası olgulardır.

"Sır" olarak kabul edilen bilgi, belli sürelerin geçmesiyle bu vasfını kaybedebilmektedir. Çünkü o gün için sır olmasının, devleti koruyucu nitelikte olmasının önemi ortadan kalkmaktadır. İtalya'da bu konu her altı ayda bir incelenerek, bilginin sır özelliğini sürdürüp sürdürmediği belirlenmekte, bilgi edinmek isteyenlere buna göre cevap verilmektedir.²¹

Ülkemiz açısından olaya baktığımızda halen yürürlükte olan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 88. maddesi karşımıza çıkar. "*Teslim Olunamayacak Vesikalar*" başlığını taşıyan madde aynen şöyle demektedir : "Resmi dairelerde saklı evrak ve sair vesikalar münderecatının

²⁰ Özek, "Saydam Yönetim ve Devlet Sırrı" s. 15.

²¹ Özek, Saydam Yönetim ve Devlet Sırrı, s. 15.

ifşası memleketin selametine zarar vereceği o dairenin en büyük mülki amiri tarafından beyan edilirse, bu evrak ve vesikaların gösterilmesi ve teslimi istenmez. Şu kadar ki bu beyan kafi görülmez ise o dairenin mensup olduğu vekâlete (bakanlığa) müracaat olunabilir.”

Bu hükme göre, “bilgi”nin niteliği ve hangi amaçla kullanılmak istendiğinden çok mülki amir’in takdiri (keyfi) görüşü onun açıklanıp açıklanmamasındaki rol oynamakta, sonuçta, Bakanlığın karar vermesi olgusu ise bağımsız yargının var olduğu bir hukuk devletinde bize “neden?” sorusunu sordurmaktadır. Ayrıca “memleketin selâmeti” kavramı da soyut, göreceli ve yöneticinin insiyatifine göre değişkenlikler gösterebilecek kaypak bir kavramdır. Çoğunlukla konu incelenirken, memleketin selametinden çok yöneticilerin selameti ön plana çıkarılmakta; insanlar haklarının üstüne sonuna kadar gitme yanlısı olmadıkları için de bilinmesi gerekli, açıklanması zorunlu hatta kişisel bilgiler devletin tozlu raflarında “devlet sırrı” olarak ikamet etmektedir.²²

Türkiye’de iletişim özgürlüğü konusunda, yerine göre medyanın yanlı tutumu karşısında toplumun sessiz kalması ve masum çoğunluk rolünü en iyi şekilde oynaması da yarınlar için düşündürücüdür. Türkiye’de medyanın yapısı, kimliği hatta mekânı bile değişmiştir. Babıali’nin dürüst ama çilekeş gazeteci tipinin yerinde yellere esmektedir. İkitelli, yeni bir güç odağı kimliğiyle, görkemli ve modern yapılarıyla, ileri baskı teknolojileriyle, yani topyekün altyapısı, üst yapısı ve mensuplarıyla kurumlaşmış bir güç haline gelmiştir. Devlet içinde devlet

---

²² Fikret İtkiz, “Kişilik Hakları ve Korunması / Özel Yaşam / Gazetecilik”, Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, 11, Ankara, 1996, s. 330 - 331.

olmaya özenen medyanın yakın geçmişteki siyasi ve entellektüel boşluğu doldurma çabası dikkat çekicidir.

Lider yaratma ve yok etme kurgusu içine giren, yapay olaylarla gündemi canlı tutmaya çalışan, gerçeklere kenarından köşesinden göstermelik değinen, promosyon, lotarya cümbüşü içinde rating kaygısı ve endişesiyle akıl almaz tarzda kendi reklamını yapan kaypak bir medya iletişim özgürlüğünü hiç kuşkusuz gerilere götürür.

Medya artık siyasetteki başarının altın anahtarı haline gelmiştir. Her başarılı siyasetçinin arkasında medyayı aramak işten bile değildir. Basın, politikanın boşluğunu doldurma çabası içinde kendi öz kimliğinden taviz vermeye başlamış, ulaştığı nokta itibariyle, toplum tarafından sınanması zorunlu bir hal almıştır. Medyanın kendine mahsus gücünü ifade etmek maksadıyla bir Amerikalı sosyoloğun söylediği şu sözler çok ilgi çekicidir:

"Bir kameraman yirmi senatörden daha etkilidir."²³

İletişim özgürlüğünün çeşitli boyutlarını göstermeye çalıştığımız bu çalışmada daha özgür, daha saygın ve çağdaş iletişim için bazı olması gereken özellikler üzerinde durduk. Basın Konseyi'nin "Güvenilir Gazetecilik İçin Basın Konseyi" adlı yayınında yer alan Oktay Ekşi'nin konuyla ilgili saptamalarına ve dileklerine de kısaca değinerek bir sonuca varalım :

"Gerçekten Anayasa'ya sadece "basın özgürdür, sansür edilemez" şeklinde bir hüküm konulması eğer yeterli olsaydı, basın özgürlüğü ikide bir elimizden gitmezdi. Çünkü 1924 tarihli Anayasamızdan beri böyle bir madde, bütün Anayasalarımızda yer almaktadır." Anayasaya (tıpkı A.B.D. Anayasasında olduğu gibi), basın özgürlüğünün

---

²³ Zeynep Atikkan, "Meydan Medyanın" Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, 11, Ankara, 1996, s. 533 - 535.

kısıtlanmasını önleyecek bir madde konulması için uğraşılması gerektiğini savunan Ekşi, A.B.D. Kongresi'nin Anayasa'ya basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yasa yapılamayacağı konusunda hüküm koyarak büyük ve önemli bir işi başarmış olduğunu düşünmektedir.²⁴

Değiştirilemeyen ve değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen böyle bir madde T.C. Anayasasına da konursa ve bu Anayasaya uygun nitelikteki yasalar sorumlu uygulayıcılar yoluyla yürütülürse, çok yönlü iletişim özgürlüğünün hiç bir teline dokunmak imkanı kalmayacaktır. Unutulmamalıdır ki iletişim özgürlüğü gerçeğe ve doğruya ulaşmanın tek yolu ve Anayasamızda yer alan tüm diğer özgürlüklerin koruyucusudur.

KAYNAKÇA

1. ATTİKAN Zeynep, "Meydan Medyanın", Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 11, Ankara, 1996.
2. EKŞİ Oktay, "Basın Konseyi Nedir, Ne Değildir?" (40 soru -40 cevap) Güvenilir Gazetecilik İçin Basın Konseyi, İstanbul, 1996.
3. ERMAN Özek, "Açıklamalı Basın Kanunu İle İlgili Mevzuat", Kule Kitapları, Üçüncü Basım, İstanbul, 1991.
4. GEZGİN Suat, "Basın ve Özgürlük", Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 11, Ankara, 1996.
5. GÜRAN Sait, "Fikir ve Düşünceleri Açıklama Aracı Olarak Sinema Filmleri ve Sansür", İ.Ü. Hukuk Fakültesi İdari Hukuku ve İlimleri Enstitüsü, Sinema Filmlerinin Sansürü Kollogyumu (25 Mayıs 1978) Raporlar ve Tartışmalar, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980.

---

²⁴ Oktay Ekşi, "Basın Konseyi Nedir, Ne Değildir?" (40 soru - 40 cevap), Güvenilir Gazetecilik İçin Basın Konseyi, İstanbul, 1996, s. 60.

6. İLKİZ Fikret, "Kişilik Hakları ve Korunması / Özel Yaşam / Gazetecilik" Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 11, Ankara, 1996.
7. İNCEOĞLU Yasemin, "A.B.D.'nde Medya", Der Yayınları, İstanbul, 1994,
8. KAFTANCI Ergun, "Basın ve Sansür", Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 11, Ankara, 1996.
9. OKTAY Mahmut, "Kitle İletişim Araçlarının Uluslararası Sorumluluğu ve İletişim Ahlak Kuralları", Doktora Tezi, İstanbul, 1990.
10. ÖZAY İl Han, "Günüşiğinde Yönetim", Alfa Yay., 1. Basım, İstanbul, 1986.
11. ÖZEK Çetin, "Türk Basınının Beş Sorunu", Basın Konseyi Yayınları : 2, İstanbul 1989.
12. ÖZEK Çetin, "Saydam Yönetim ve Devlet Sırrı", Açık Sayfa, Aylık Aktüel Hukuk Dergisi, Nisan, 1997, s. 1.

